

การเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย Changes Consonant letter Enclosed in Thai ancient Text less.

ศรัญญา คำจวนจันทร์¹ และ ผศ.ดร. ราชนีย์ นิลวรรณภา²
Sarunya Komjujanjan¹ and Asst.Prof.Dr.Rachan Ninwonnapa²

ความนำ

การนำเสนอเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ให้ตั้งวัตถุประสงค์ของการเขียนคือ เพื่อศึกษารูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อย และศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย โดยศึกษาข้อมูลจากจารึกอีสานที่จารึกด้วยอักษรไทยน้อย ที่ระบุปีพุทธศักราชที่จารึกอย่างชัดเจน จำนวนทั้งสิ้น 31 หลัก โดยใช้แนวคิดการเปลี่ยนแปลงอักษรโบราณ (Paleographic Change) และการศึกษาด้านอักษรวิธอักษรไทยน้อย เนื่องจากรูปพยัญชนะควบที่ปรากฏในจารึกอักษรไทยน้อย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1.กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ร ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ร) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏว่า พบรูปพยัญชนะควบตัว ร ตั้งแต่ช่วง 100 ปีแรก และยังปรากฏในทุกช่วงเวลาจนถึงช่วงสุดท้าย ช่วงที่ 6 โดยพยัญชนะควบที่พบ คือ พร และเป็นพยัญชนะควบที่พบมากที่สุดอีกด้วย พยัญชนะควบตัว ร ที่ไม่ปรากฏคือ ขร และ ผร ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบตัว ร มีอยู่ 3 ลักษณะคือ 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้างอเข้าเล็กน้อย 2.กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ล ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ล) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏคือ พบรูปพยัญชนะควบตัว ล ตั้งแต่ช่วง 100 ปีแรก พยัญชนะควบที่พบตัวแรก คือ กล ในจารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957 พยัญชนะควบตัว ล ที่พบมากที่สุดคือ ปล จำนวนทั้งสิ้น 7 รูป และที่ไม่พบเลย คือ ตัว ขล และ ตล ลักษณะเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบตัว ล ที่พบมี 4 ลักษณะ ดังนี้ 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น ทางตัวเชิง ล เชื่อมต่อกับเส้นหลังด้านล่างของพยัญชนะต้น 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล ทางสั้นอยู่ด้านล่างพยัญชนะต้น ไม่เชื่อมต่อกัน 4) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล ทางยาวเลยขึ้นมาถึงเส้นบนพยัญชนะต้น แต่ไม่เชื่อมต่อกัน 3.กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ว ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ว) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏคือ พบรูปพยัญชนะควบตัว ล ตั้งแต่ช่วง 100 ปี ช่วงที่ 2 พยัญชนะควบที่พบตัวแรก คือ กว และ คว ในจารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073

¹ นักวิชาการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พยัญชนะควบตัว ล ที่พบ คือ กว ขว และ คว พบมากที่สุดคือ ขว จำนวนทั้งสิ้น 6 รูป และที่ไม่พบเลย คือ ตัว ตว ปว ผว และ พว ลักษณะรูปพยัญชนะควบตัว ล ที่พบมี 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้นเท่านั้นปรากฏรายละเอียดดังนี้

การเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย

การศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – 2468 ผู้วิจัยได้จำแนกรูปพยัญชนะควบที่ปรากฏในจารึกอักษรไทยน้อย ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ร
2. กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ล
3. กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ว

ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลในจารึกทั้งสิ้น 31 หลัก ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – 2468

ปรากฏผลดังตาราง

1. กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ร

ตารางที่ 1 รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ร ช่วงที่ 1 - 2

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		
	1	2	3	4	5
กร	-	-	-	-	
ขร	-	-	-	-	-
คร	-	-	-	-	
ตร	-	-	-	-	-
ปร	-	-	-	-	
ผร	-	-	-	-	-
พร	-		-	-	

- หมายเหตุ**
- 1) จารึกพระธาตุร้างบ้านแร่ ปีพุทธศักราช 1893
  - 2) จารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957
  - 3) จารึกวัดพระงามน้ำโมง 1 ปีพุทธศักราช 2049
  - 4) จารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073
  - 5) จารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078

ตารางที่ 1 (ต่อ) รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ร ช่วงที่ 3

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 3															
	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
กร	-	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-	-	-	-
ขร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
คร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	-
ดฺร	-		-	-	-	-		-	-		-			-	-	
ปร		-		-	-		-	-	-	-		-				
ผร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
พร				-				-	-	-						

- หมายเหตุ**
- 6) จารึกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097
  - 7) จารึกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098
  - 8) จารึกวัดผดุงสุข 1 ปีพุทธศักราช 2106
  - 9) จารึกวัดศรีเมือง ปีพุทธศักราช 2109
  - 10) จารึกวัดพังเพา ปีพุทธศักราช 2112
  - 11) จารึกวัดพระงามน้ำโมง 2 (วัดน้ำโมง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115

- 12) จารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถินดู่) ปีพุทธศักราช 2115
- 13) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 1 ปีพุทธศักราช 2127
- 14) จารึกวัดธาตุอุปสมาราม (วัดบ้านโก้ม) ปีพุทธศักราช 2134
- 15) จารึกวัดศรีบุญเรือง (จารึกบ้านฝื่อ) ปีพุทธศักราช 2134
- 16) จารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137
- 17) จารึกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139
- 18) จารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144
- 19) จารึกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151
- 20) จารึกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157
- 21) จารึกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180

ตารางที่ 1 (ต่อ) รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ร ช่วงที่ 4 – 6

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 4				ช่วงที่ 5				ช่วงที่ 6	
	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
กร	-	-	-	-	-		-	-	-	-
ขร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
คร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ตร	-	-	-	-	-		-	-	-	-
ปร	-	-	-	-	-		-	-		-
ผร	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
พร		-	-		-		-	-	-	-

- หมายเหตุ
- 22) จารึกวัดบ้านแร่ (วัดเหนือศรีสะเกษ) ปีพุทธศักราช 2203
  - 23) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 2 ปีพุทธศักราช 2205
  - 24) จารึกวัดแก่งศิลา ปีพุทธศักราช 2230
  - 25) จารึกวัดแก้วบัวบาน ปีพุทธศักราช 2264
  - 26) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 2 ปีพุทธศักราช 2319

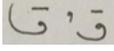
- 27) จารึกวัดห่อพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355
- 28) จารึกวัดไตรภูมิ 2 ปีพุทธศักราช 2383
- 29) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีชมชื่น ปีพุทธศักราช 2388
- 30) จารึกวัดบ้านทับม้า (ปทุมวนาราม) ปีพุทธศักราช 2411 - 2468
- 31) จารึกวัดบ้านหนองอุ่ม ปีพุทธศักราช 2411 - 2468

จากการศึกษาพัฒนาการรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ร) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏดังนี้

1.1. รูปพยัญชนะควบ กร

ปรากฏทั้งสิ้น 4 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 - 2093 ในจารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078 1 รูป และปรากฏอีกครั้งในช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดพังเพา ปีพุทธศักราช 2112 1 รูป และจารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถิ่นดู่) ปีพุทธศักราช 2115 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ไม่ปรากฏ จนมาถึงช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ปรากฏอีกครั้ง ในจารึกวัดห่อพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 - 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ กร ได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแดนเมือง 2, 2078) 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า ดังรูปต่อไปนี้ (วัดพังเพา, 2112) 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งไปด้านหลัง ดังรูปต่อไปนี้ (วัดห่อพระแก้ว, 2355)

1.2. รูปพยัญชนะควบ ขร

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

1.3. รูปพยัญชนะควบ คร

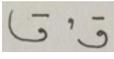
ปรากฏทั้งสิ้น 2 รูป โดยเริ่มปรากฏในช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078 1 รูป และจารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป หลังจากนั้นไม่พบรูปพยัญชนะควบ คร อีก

จากข้อมูลที่ศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ คร ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแดนเมือง 2, 2078) 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้าอเข้าเล็กน้อย ดังรูปต่อไปนี้ (มูจลินทอาราม 1, 2137)

1.4. รูปพยัญชนะควบ ตร

ปรากฏทั้งสิ้น 7 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098 1 รูป จารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถื่นดู่) ปีพุทธศักราช 2115 1 รูป จารึกวัดศรีบุญเรือง (จารึกบ้านผือ) ปีพุทธศักราช 2134 1 รูป จารึกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139 1 รูป จารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144 1 รูป และจารึกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ไม่ปรากฏ ปรากฏอีกครั้ง ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ในจารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 - 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษารูปพยัญชนะควบ ตร สรุปรูปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ ตร ได้เป็น 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้างอเข้าเล็กน้อย ดังรูปต่อไปนี้ (วัดผดุงสุข 2, 2115) (วัดศรีมงคล, 2180)

1.5. รูปพยัญชนะควบ ปร

ปรากฏทั้งสิ้น 12 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 - 2093 ในจารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078 2 รูป และปรากฏอีกครั้งในช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097 1 รูป จารึกวัดผดุงสุข 1 ปีพุทธศักราช 2106 1 รูป จารึกวัดพระงามน้ำโมง 2 (วัดน้ำโมง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115 1 รูป จารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป จารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144 1 รูป จารึกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151 1 รูป จารึกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157 1 รูป และจารึกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ไม่ปรากฏ ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ในจารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 - 2468 จารึกวัดบ้านทับม้า (บุษยามาราม) ปีพุทธศักราช 2411 - 2468 1 รูป

จากข้อมูลที่ศึกษารูปพยัญชนะควบ ปร สรุปรูปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ ปร ได้เป็น 3 ลักษณะ คือ 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแดนเมือง 2, 2078) 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้างอเข้าเล็กน้อย ดังรูปต่อไปนี้ (มูจลินทอาราม 1, 2137) 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า ดังรูปต่อไปนี้ (วัดมณีโคตร, 2144)

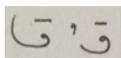
1.6. รูปพยัญชนะควบ ผร

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

1.7. รูปพยัญชนะควบ พร

ปรากฏทั้งสิ้น 24 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – พ.ศ. 1993 ในจารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957 1 รูป ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 – 2093 ในจารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078 2 รูป ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097 1 รูป จารึกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098 2 รูป จารึกวัดผดุงสุข 1 ปีพุทธศักราช 2106 3 รูป จารึกวัดพังเพา ปีพุทธศักราช 2112 1 รูป จารึกวัดพระงามน้ำโฆง 2 (วัดน้ำโฆง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115 2 รูป จารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถีนดุง) ปีพุทธศักราช 2115 2 รูป จารึกมุงลินทอaram 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป จารึกมุงลินทอaram 2 ปีพุทธศักราช 2139 1 รูป จารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144 2 รูป จารึกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151 1 รูป จารึกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157 1 รูป และจารึกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180 1 รูป ช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ในจารึกวัดบ้านแร่ (วัดเหนือศรีสะอาด) ปีพุทธศักราช 2203 1 รูป และจารึกวัดแก้วบัวบาน ปีพุทธศักราช 2264 1 รูป ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ปรากฏในจารึกวัดหอพพะแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป ในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ พร ได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแดนเมือง 2, 2078) 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแดนเมือง 2, 2078) 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้าอเข้าเล็กน้อย ดังรูปต่อไปนี้ (วัดจอมมณี, 2098)

จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ร) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏว่า พบรูปพยัญชนะควบตัว ร ตั้งแต่ช่วง 100 ปีแรก และยังปรากฏในทุกช่วงเวลาจนถึงช่วงสุดท้าย ช่วงที่ 6 โดยพยัญชนะควบที่พบ คือ พร และเป็นพยัญชนะควบที่พบมากที่สุดอีกด้วย พยัญชนะควบตัว ร ที่ไม่ปรากฏคือ ขร และ ผร ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบตัว ร มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น
- 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า
- 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า

งอเข้าเล็กน้อย

2. กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ล

การศึกษาพยัญชนะควบอักษร ล ดังในรายละเอียดตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ล ช่วงที่ 1 – 2

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		
	1	2	3	4	5
กล	-		-	-	
ขล	-	-	-	-	-
คล	-	-	-	-	-
ดล	-	-	-	-	-
ปล	-	-	-		
ผล	-	-	-	-	-
พล	-	-	-	-	-

หมายเหตุ

- 1) จารึกพระธาตुर้างบ้านแร่ ปีพุทธศักราช 1893
- 2) จารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957
- 3) จารึกวัดพระงามน้ำโมง 1 ปีพุทธศักราช 2049
- 4) จารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073
- 5) จารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078

ตารางที่ 2 (ต่อ) รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ล ช่วงที่ 3

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 3															
	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
กล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-		-	-	-
ขล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
คล	-	-	-	-	-	-	-	คล	-	-	-	-	-	-		-
ดล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

จากรีก ตัวควบ	ช่วงที่ 3															
	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
ปล		-	-	-	-	-	-	-		-		-	-		-	-
ผล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-
พล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

- หมายเหตุ
- 6) จารีกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097
  - 7) จารีกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098
  - 8) จารีกวัดผดุงสุข 1 ปีพุทธศักราช 2106
  - 9) จารีกวัดศรีเมือง ปีพุทธศักราช 2109
  - 10) จารีกวัดพังเพา ปีพุทธศักราช 2112
  - 11) จารีกวัดพระงามน้ำโมง 2 (วัดน้ำโมง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115
  - 12) จารีกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารีกวัดถิ่นตุง) ปีพุทธศักราช 2115
  - 13) จารีกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 1 ปีพุทธศักราช 2127
  - 14) จารีกวัดธาตุอุปสมาราม (วัดบ้านโก้ม) ปีพุทธศักราช 2134
  - 15) จารีกวัดศรีบุญเรือง (จารีกบ้านฝื่อ) ปีพุทธศักราช 2134
  - 16) จารีกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137
  - 17) จารีกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139
  - 18) จารีกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144
  - 19) จารีกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151
  - 20) จารีกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157
  - 21) จารีกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180

ตารางที่ 2 (ต่อ) รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ล ช่วงที่ 4 – 6

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 4				ช่วงที่ 5				ช่วงที่ 6	
	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
กล	-	-	-	-	-		-	-	-	-
ขล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
คล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ดล	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ปล	-	-	-	-	-		-	-	-	-
ผล	-	-	-	-	-		-	-	-	
พล	-	-	-	-	-		-	-	-	-

- หมายเหตุ
- 22) จารึกวัดบ้านแร่ (วัดเหนือศรีสะอาด) ปีพุทธศักราช 2203
  - 23) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 2 ปีพุทธศักราช 2205
  - 24) จารึกวัดแก่งศิลา ปีพุทธศักราช 2230
  - 25) จารึกวัดแก้วบัวบาน ปีพุทธศักราช 2264
  - 26) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 2 ปีพุทธศักราช 2319
  - 27) จารึกวัดห่อพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355
  - 28) จารึกวัดไตรภูมิ 2 ปีพุทธศักราช 2383
  - 29) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีชมชื่น ปีพุทธศักราช 2388
  - 30) จารึกวัดบ้านทับม้า (ปทุมวนาราม) ปีพุทธศักราช 2411 - 2468
  - 31) จารึกวัดบ้านหนองอุ่ม ปีพุทธศักราช 2411 - 2468

จากการศึกษาพัฒนาการรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ล) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏดังนี้

2.1. รูปพยัญชนะควบ กล

ปรากฏทั้งสิ้น 5 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – พ.ศ. 1993 ในจารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957 1 รูป ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 – 2093 ในจารึกวัดแคนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตपुरิ) ปีพุทธศักราช 2078 1 รูป ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป และจารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ไม่ปรากฏ จนมาถึงช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ปรากฏอีกครั้ง จารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป ส่วนในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ กล ได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแคนเมือง 2, 2078) 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น ทางตัวเชิง ล เชื่อมต่อกับเส้นหลังด้านล่างของพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (มูจลินทอาราม 1, 2137) และ 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล ทางสั้นอยู่ด้านล่างพยัญชนะต้นไม่เชื่อมต่อกัน ดังรูปต่อไปนี้ (วัดหอพระแก้ว, 2355)

2.2. รูปพยัญชนะควบ ขล

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

2.3. รูปพยัญชนะควบ คล

ปรากฏทั้งสิ้น 2 รูป ช่วงที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – พ.ศ. 1993 และช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 – 2093 ยังไม่ปรากฏ เริ่มปรากฏครั้งแรกในช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 1 ปีพุทธศักราช 2127 1 รูป และจารึกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 – 2393 และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ คล ได้เป็น 1 ลักษณะ คือ 1)

เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (ฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 1, 2127) (วัดพระธาตุพนม, 2157)

2.4. รูปพยัญชนะควบ ตล

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

2.5. รูปพยัญชนะควบ ปล

ปรากฏทั้งสิ้น 7 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 –2093 ในจารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073 1 รูป และจารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078 1 รูป ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 จารึกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097 1 รูป จารึกวัดธาตุดุสมาราม (วัดบ้านโกม) ปีพุทธศักราช 2134 1 รูป จารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป และจารึกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ไม่ปรากฏ ปรากฏอีกครั้ง ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ในจารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ พล ได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดแดนเมือง 1, 2073) 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น หางตัวเชิง ล เชื่อมต่อกับเส้นหลังด้านล่างของพยัญชนะต้น ดังรูปต่อไปนี้ (วัดธาตุดุสมาราม, 2134) และ 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล หางสั้นอยู่ด้านล่างพยัญชนะต้น ไม่เชื่อมต่อกัน ดังรูปต่อไปนี้ (วัดหอพระแก้ว, 2355)

2.6. รูปพยัญชนะควบ ผล

ปรากฏทั้งสิ้น 3 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ปลายช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139 1 รูป ในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ไม่ปรากฏ และปรากฏอีกครั้ง ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ในจารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ปรากฏในจารึกวัดบ้านหนองอุ่ม ปีพุทธศักราช 2411 – 2468 1 รูป

สรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ ผล ได้เป็น 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัว

- เชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล หางยาวเลยขึ้นมาถึงเส้นบนพยัญชนะต้น แต่ไม่เชื่อมต่อกัน ดังรูปต่อไปนี้ (วัดหอพระแก้ว, 2355)

2.7. รูปพยัญชนะควบ พล

ปรากฏทั้งสิ้น 1 รูป โดยปรากฏในช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ในจารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 1 รูป ซึ่งปรากฏอยู่เพียงหลักนี้หลักเดียวเท่านั้น

สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงรูปร่างพยัญชนะควบ ผล ได้เป็น 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล หางสั้นอยู่ด้านล่างพยัญชนะต้น ไม่เชื่อมต่อกัน ดังรูปต่อไปนี้ (วัดหอพระแก้ว, 2355)

จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปร่างพยัญชนะควบ อักษรตัว (ล) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏ คือ พบรูปพยัญชนะควบตัว ล ตั้งแต่ช่วง 100 ปีแรก พยัญชนะควบที่พบตัวแรก คือ กล ในจารึกในจารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957 พยัญชนะควบตัว ล ที่พบมากที่สุดคือ ปล จำนวนทั้งสิ้น 7 รูป และที่ไม่พบเลย คือ ตัว ขล และ ตล ลักษณะเปลี่ยนแปลงรูปร่างพยัญชนะควบตัว ล ที่พบมี 4 ลักษณะ ดังนี้

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น
- 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น หางตัวเชิง ล เชื่อมต่อกับเส้นหลังด้านล่างของพยัญชนะต้น
- 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล หางสั้นอยู่ด้านล่างพยัญชนะต้น ไม่เชื่อมต่อกัน
- 4) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล หางยาวเลยขึ้นมาถึงเส้นบนพยัญชนะต้น แต่ไม่เชื่อมต่อกัน

3. กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ว

ศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปร่างพยัญชนะควบและลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปร่างพยัญชนะควบ อักษรตัว ว ในจารึกอักษรไทยน้อย ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – พ.ศ. 2468 ดังตารางที่ 3 ตารางที่ 3 รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ว ช่วงที่ 1 – 2

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 1		ช่วงที่ 2		
	1	2	3	4	5
กว	-	-	-		-
ขว	-	-	-	-	-
คว	-	-	-		-
ตว	-	-	-	-	-
ปว	-	-	-	-	-
ผว	-	-	-	-	-
พว	-	-	-	-	-

- หมายเหตุ**
- 1) จารึกพระธาตุร้างบ้านแร่ ปีพุทธศักราช 1893
  - 2) จารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957
  - 3) จารึกวัดพระงามน้ำโมง 1 ปีพุทธศักราช 2049
  - 4) จารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073
  - 5) จารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078

ตารางที่ 3 (ต่อ) รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ว ช่วงที่ 3

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 3															
	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
กว	-	-	-	-	-		-	-		-		-	-	-		-
ขว	-		-	-	-			-	-	-	-			-	-	-
คว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		-	-	-	-	
ตว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ปว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ผว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
พว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

- หมายเหตุ**
- 6) จารึกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097
  - 7) จารึกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098
  - 8) จารึกวัดผดุงสุข 1 ปีพุทธศักราช 2106
  - 9) จารึกวัดศรีเมือง ปีพุทธศักราช 2109
  - 10) จารึกวัดพังเพา ปีพุทธศักราช 2112
  - 11) จารึกวัดพระงามน้ำโมง 2 (วัดน้ำโมง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115
  - 12) จารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถื่นดุง) ปีพุทธศักราช 2115
  - 13) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 1 ปีพุทธศักราช 2127
  - 14) จารึกวัดธาตุดุสิตาราม (วัดบ้านโก้ม) ปีพุทธศักราช 2134
  - 15) จารึกวัดศรีบุญเรือง (จารึกบ้านฝื่อ) ปีพุทธศักราช 2134

- 16) จารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137
- 17) จารึกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139
- 18) จารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144
- 19) จารึกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151
- 20) จารึกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157
- 21) จารึกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180

ตารางที่ 3 (ต่อ) รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย พยัญชนะควบตัว ว ช่วงที่ 4 – 6

จารึก ตัวควบ	ช่วงที่ 4				ช่วงที่ 5				ช่วงที่ 6	
	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
กว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ขว		-	-	-	-	-	-	-	-	-
คว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ตว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ปว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ผว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
พว	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

- หมายเหตุ
- 22) จารึกวัดบ้านแร่ (วัดเหนือศรีสะอาด) ปีพุทธศักราช 2203
  - 23) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 2 ปีพุทธศักราช 2205
  - 24) จารึกวัดแก่งศิลา ปีพุทธศักราช 2230
  - 25) จารึกวัดแก้วบัวบาน ปีพุทธศักราช 2264
  - 26) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 2 ปีพุทธศักราช 2319
  - 27) จารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355
  - 28) จารึกวัดไตรภูมิ 2 ปีพุทธศักราช 2383
  - 29) จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีชมชื่น ปีพุทธศักราช 2388
  - 30) จารึกวัดบ้านทับม้า (ปทุมวนาราม) ปีพุทธศักราช 2411 - 2468
  - 31) จารึกวัดบ้านหนองอุ่ม ปีพุทธศักราช 2411 - 2468

จากการศึกษาพัฒนาการรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ว) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏดังนี้

3.1. รูปพยัญชนะควบ กว

ปรากฏทั้งสิ้น 5 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993–2093 ในจารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073 1 รูป และปรากฏอีกครั้งในช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดพระงามน้ำโฆง 2 (วัดน้ำโฆง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115 1 รูป จารึกวัดธาตุอุปสมาราม (วัดบ้านโกล่ม) ปีพุทธศักราช 2134 1 รูป จารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป และจารึกวัดพระธาตุพนม ปีพุทธศักราช 2157 1 รูป ส่วนในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

สรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ กว ได้เป็น 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปนี้

3.2. รูปพยัญชนะควบ ขว

ปรากฏทั้งสิ้น 6 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098 1 รูป จารึกวัดพระงามน้ำโฆง 2 (วัดน้ำโฆง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115 1 รูป จารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถินดู่) ปีพุทธศักราช 2115 1 รูป จารึกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139 1 รูป และจารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144 1 รูป และปรากฏอีกครั้งในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ในจารึกวัดบ้านแร่ (วัดเหนือศรีสะอาด) ปีพุทธศักราช 2203 1 รูป ในช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

ผลการศึกษาสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ ขว ได้เป็น 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปนี้

3.3. รูปพยัญชนะควบ คว

ปรากฏทั้งสิ้น 3 รูป โดยเริ่มปรากฏตั้งแต่ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993–2093 ในจารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073 1 รูป และปรากฏอีกครั้งในช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ในจารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 1 รูป และจารึกวัดศรีมงคล ปีพุทธศักราช 2180 1 รูป ส่วนในช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 และในช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ไม่ปรากฏ

จากข้อมูลที่ศึกษาสามารถสรุปการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ คว ได้เป็น 1

ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น ดังรูปนี้

3.4. รูปพยัญชนะควบ ตว

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

3.5. รูปพยัญชนะควบ ปว

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

3.6. รูปพยัญชนะควบ ผว

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

3.7. รูปพยัญชนะควบ พว

ไม่ปรากฏรูปในจารึกอักษรไทยน้อย ทั้ง 31 หลัก

จากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ว) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏ คือ พบรูปพยัญชนะควบตัว ล ตั้งแต่ช่วง 100 ปี ช่วงที่ 2 พยัญชนะควบที่พบตัวแรก คือ กว และ คว ในจารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073 พยัญชนะควบตัว ล ที่พบ คือ กว ขว และ คว พบมากที่สุดคือ ขว จำนวนทั้งสิ้น 6 รูป และที่ไม่พบเลย คือ ตัว ตว ปว ผว และ พว ลักษณะรูปพยัญชนะควบตัว ล ที่พบมี 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น เท่านั้น

ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในอักษรโบราณอักษรไทยน้อย

ผู้เขียนได้ศึกษาตามประเด็นที่ได้นำเสนอไว้สรุปผลการศึกษาที่พบอักษรรูปพยัญชนะควบดังนี้

1. รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อย

การศึกษารูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อย ที่ปรากฏในจารึกระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – 2468 รวมทั้งสิ้น 31 หลัก ผู้เขียนได้จำแนกจารึกออกเป็นช่วง ช่วงละ 100 ปี โดยจำแนกได้ทั้งสิ้น 6 ช่วงระยะเวลา ประกอบด้วย ช่วงที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – พ.ศ. 1993 ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 – 2093 ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 และช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 – 2468 ซึ่งแต่ละช่วงเวลาวิเคราะห์รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อย ดังประเด็นต่อไปนี้

1.1 รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ช่วงที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – 1993 มีจารึกทั้งหมด 2 หลัก คือ จารึกพระธาตุร้างบ้านแร่ ปีพุทธศักราช 1893 ไม่ปรากฏรูปพยัญชนะควบ และจารึกวัดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957 พบรูปพยัญชนะควบตัว พร และ กล

1.2 รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 – 2093 มีจารึกทั้งหมด 3 หลัก คือ จารึกวัดพระงามน้ำโมง 1 ปีพุทธศักราช 2049 ไม่ปรากฏรูปอักษรควบ จารึกวัดแดนเมือง 1 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073 พบรูปพยัญชนะควบตัว ปล กว และ คว และจารึกวัดแดนเมือง 2 (จารึกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2078 รูปพยัญชนะควบตัว กร คร พร พล และ ปล

1.3 รูปพญัณณะควบในเอกสารโบราณ อักษรไทยน้อย ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 มีจารึกทั้งหมด 16 หลัก คือ จารึกวัดไชยเชษฐา (วัดทุ่ง) ปีพุทธศักราช 2097 พบรูปปร พร และ ปล จารึกวัดจอมมณี ปีพุทธศักราช 2098 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร พร และ ขว จารึกวัดผดุงสุข 1 ปีพุทธศักราช 2106 พบรูปพญัณณะควบตัว ปร และ พร จารึกวัดศรีเมือง ปีพุทธศักราช 2109 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร ปร พร กล และ ปล จารึกวัดพังเพา ปีพุทธศักราช 2112 พบรูปพญัณณะควบตัว กร และ พร จารึกวัดพระงามน้ำโมง 2 (วัดน้ำโมง) ปีพุทธศักราช (หลัง) 2115 พบรูปพญัณณะควบตัว ปร พร กว และ ขว จารึกวัดผดุงสุข 2 (ศิลาจารึกวัดถีนดุง) ปีพุทธศักราช 2115 พบรูปพญัณณะควบตัว กร ทร พร และ ขว จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 1 ปีพุทธศักราช 2127 พบรูปพญัณณะควบตัว คล จารึกวัดธาตุดูอุปสมาราม (วัดบ้านโก้ม) ปีพุทธศักราช 2134 พบรูปพญัณณะควบตัว ปล และ กว จารึกวัดศรีบุญเรือง (จารึกบ้านฝื่อ) ปีพุทธศักราช 2134 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร จารึกมูจลินทอาราม 1 ปีพุทธศักราช 2137 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร ปร พร กล ปล กว และ คว จารึกมูจลินทอาราม 2 ปีพุทธศักราช 2139 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร พร ผล และ ขว จารึกวัดมณีโคตร ปีพุทธศักราช 2144 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร ปร พร กล และ ขว จารึกวัดศรีบุญเรือง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 2151 พบรูปพญัณณะควบตัว ปร พร และ ปล จารึกวัดพระธาตุนม ปีพุทธศักราช 2157 พบรูปพญัณณะควบตัว ปร พร คล และ กว และจารึกวัดศรีมิ่งคล ปีพุทธศักราช 2180 พบรูปพญัณณะควบตัว ทร ปร พร และ คว

1.4 รูปพญัณณะควบในเอกสารโบราณ อักษรไทยน้อย ช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 มีจารึกทั้งหมด 4 หลัก คือ จารึกวัดบ้านแร่ (วัดเหนือศรีสะอาด) ปีพุทธศักราช 2203 พบรูปพญัณณะควบตัว พร และ ขว จารึกฐานพระพุทธรูป วัดโพธิสมภรณ์ 2 ปีพุทธศักราช 2205 ไม่ปรากฏรูปพญัณณะควบ จารึกวัดแก่งศิลา ปีพุทธศักราช 2230 ไม่ปรากฏรูปพญัณณะควบ และจารึกวัดแก้วบัวบาน ปีพุทธศักราช 2264 พบรูปพญัณณะควบตัว พร

1.5 รูปพญัณณะควบในเอกสารโบราณ อักษรไทยน้อย ช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 มีจารึกทั้งหมด 4 หลัก คือ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีบุญเรือง 2 ปีพุทธศักราช 2319 พบรูปพญัณณะควบตัว กล จารึกวัดหอพระแก้ว ปีพุทธศักราช 2355 พบรูปพญัณณะควบตัว กร ทร ปร พร กล ปล ผล และ พล จารึกวัดไตรภูมิ 2 ปีพุทธศักราช 2383 ไม่ปรากฏรูปพญัณณะควบ และจารึกฐานพระพุทธรูป วัดศรีชมชื่น ปีพุทธศักราช 2388 ไม่ปรากฏรูปพญัณณะควบ

1.6 รูปพญัณณะควบในเอกสารโบราณ อักษรไทยน้อย ช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 - 2468 มีจารึกทั้งหมด 2 หลัก คือ จารึกวัดบ้านทับม้า (ปทุมวนาราม) ปีพุทธศักราช 2411 - 2468 พบรูปพญัณณะควบตัว ปร และจารึกวัดบ้านหนองอุ่ม ปีพุทธศักราช 2411 - 2468 พบรูปพญัณณะควบตัว ผล

การศึกษาพัฒนาการรูปพญัณณะควบในเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อย ในจารึกระหว่างปีพุทธศักราช 1893 - 2468 จากจารึกทั้งสิ้น 31 หลัก โดยแบ่งออกเป็น 6 ช่วง ผลปรากฏดังนี้

ช่วงที่ 1 พบรูปพยัญชนะควบตัว พร และ กล

ช่วงที่ 2 พบรูปพยัญชนะควบตัว กร คร พร พล กว และ คว

ช่วงที่ 3 พบรูปพยัญชนะควบตัว กร ตร พร พล กล คล ปล ผล กว ขว และ

คว

ช่วงที่ 4 พบรูปพยัญชนะควบตัว พร และ ขว

ช่วงที่ 5 พบรูปพยัญชนะควบตัว กร ตร พร พล ผล และ พว

ช่วงที่ 6 พบรูปพยัญชนะควบตัว ผล

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ปรากฏรูปพยัญชนะควบ ทั้งสิ้น 13 ตัว คือ กร คร ตร พร พล กล คล ปล ผล พล กว ขว และ คว ช่วงระยะเวลาที่พบรูปพยัญชนะควบตัวมากที่สุด ทั้งหมด 11 ตัว คือ ช่วงที่ 3 ระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 ลำดับต่อมาพบรูปพยัญชนะควบ ทั้งหมด 8 ตัว คือ ช่วงที่ 2 ระหว่างปีพุทธศักราช 1993 - 2093 และช่วงที่ 5 ระหว่างปีพุทธศักราช 2293 - 2393 ลำดับต่อมาพบรูปพยัญชนะควบตัว ทั้งหมด 2 ตัว คือ ช่วงที่ 1 ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 - พ.ศ. 1993 ช่วงที่ 4 ระหว่างปีพุทธศักราช 2193 - 2293 และช่วงระยะเวลาที่พบรูปพยัญชนะควบตัวน้อยที่สุด คือ 1 ตัว ช่วงที่ 6 ระหว่างปีพุทธศักราช 2393 - 2468

2. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย

การศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 - 2468 ผู้เขียนได้จำแนกรูปพยัญชนะควบที่ปรากฏในจารึกอักษรไทยน้อย ออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ร

จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ร) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏว่า พบรูปพยัญชนะควบตัว ร ตั้งแต่ช่วง 100 ปีแรก และยังปรากฏในทุกช่วงเวลาจนถึงช่วงสุดท้าย ช่วงที่ 6 โดยพยัญชนะควบที่พบ คือ พร และเป็นพยัญชนะควบที่พบมากที่สุดอีกด้วย พยัญชนะควบตัว ร ที่ไม่ปรากฏคือ ขร และ ผร ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบตัว ร มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น
- 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า
- 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ใต้พยัญชนะต้น โดยลากเส้นลงด้านล่างแล้วโค้งมาด้านหน้า

งอเข้าเล็กน้อย

2.2 กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ล

จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ล) ในจารึกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏ คือ พบรูปพยัญชนะควบตัว ล ตั้งแต่ช่วง 100 ปีแรก พยัญชนะควบที่พบตัวแรก คือ กล ใน

จารีกวดหลวง (หนองคาย) ปีพุทธศักราช 1957 พยัญชนะควบตัว ล ที่พบมากที่สุดคือ ปล จำนวนทั้งสิ้น 7 รูป และที่ไม่พบเลย คือ ตัว ขล และ ตล ลักษณะเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบตัว ล ที่พบมี 4 ลักษณะ ดังนี้

- 1) เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น
- 2) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น ทางตัวเชิง ล เชื่อมต่อกับเส้นหลังด้านล่างของพยัญชนะต้น
- 3) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล ทางสั้นอยู่ด้านล่างพยัญชนะต้น ไม่เชื่อมต่อกัน
- 4) เขียนพยัญชนะตัวเชิงไว้ได้พยัญชนะต้น โดยตัวเชิง ล หางยาวเลยขึ้นมาถึงเส้นบนพยัญชนะต้น แต่ไม่เชื่อมต่อกัน

2.3 กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ว

จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบ อักษรตัว (ว) ในจารีกอักษรไทยน้อย ผลปรากฏ คือ พบรูปพยัญชนะควบตัว ล ตั้งแต่ช่วง 100 ปี ช่วงที่ 2 พยัญชนะควบที่พบตัวแรก คือ กว และ คว ในจารีกวัดแดนเมือง 1 (จารีกวัดปัจจันตบุรี) ปีพุทธศักราช 2073 พยัญชนะควบตัว ล ที่พบ คือ กว ขว และ คว พบมากที่สุดคือ ขว จำนวนทั้งสิ้น 6 รูป และที่ไม่พบเลย คือ ตัว ตว ปว ผว และ พว ลักษณะรูปพยัญชนะควบตัว ล ที่พบมี 1 ลักษณะ คือ เขียนพยัญชนะตัวเต็มต่อจากพยัญชนะต้น เท่านั้น

สรุป

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ระหว่างปีพุทธศักราช 1893 – 2468 แสดงให้เห็นว่า ในอดีตนั้นปรากฏรูปพยัญชนะควบในจารีกอีสานอักษรไทยน้อยเรื่อยมาตั้งแต่ปีพุทธศักราช 1893 และพบมากที่สุดในช่วงระหว่างปีพุทธศักราช 2093 - 2193 หลังจากนั้นปรากฏน้อยลงจนมาถึงช่วงปีพุทธศักราช 2468 พบพยัญชนะควบ ตัว ผล เพียงตัวเดียวเท่านั้น ผลการศึกษาครั้งนี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจควรแก่การนำเสนอประเด็นสำคัญผลแบ่งเป็น 2 ประเด็นคือ

1. รูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อย ปรากฏรูปพยัญชนะควบ ทั้งสิ้น 13 ตัว คือ กร กล กว ขว คร คล คว ตร พร ปล ผล พร และ พล มีความขัดแย้งกับงานวิจัยที่เคยมีผู้วิจัยศึกษาพยัญชนะควบกล้าเสนอไว้ คือ งานวิจัยของ ธนานันท์ ตรงดี (2554 : 28 – 31) ได้กล่าวว่า พยัญชนะควบกล้า กล- กร- คล- คร- ปล- พร- ผล- พล- พร- ไม่พบในภาษาไทยถิ่นอีสานในทุกจังหวัด โดยจะใช้เป็นดังนี้ 1. การลดเสียงพยัญชนะควบ เช่น kla:³ เป็น ka:⁶, khla:n¹ เป็น kha:n³, phrE:¹ เป็น phE:³ เป็นต้น 2. บางคำกลายเป็นพยัญชนะเสียงอื่น เช่น kriap² เป็น khiap⁵, pra:p² เป็น pha:p⁵ เป็นต้น พยัญชนะควบกล้า กว- คว- ขว- อว- ปรากฏในภาษาไทยถิ่นอีสานจังหวัดสกลนคร เช่น kwaj¹ เป็น kwaj², khwaj¹ เป็น khwaj² ไม่ปรากฏในภาษาไทยถิ่นอีสานจังหวัดอื่น ยกเว้น พยัญชนะ

ควบกล้า ขว- มีในภาษาไทยถิ่นอีสานถิ่นมหาสารคามแต่มีเพียงคำเดียว คือ คำว่า ขวา /khwaw¹/ ซึ่งเป็นชื่อหมู่บ้านขวาใหญ่ บ้านขวาน้อย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม และสอดคล้องกับงานวิจัยของกรรณานุช ณ กลาง (2531) ได้ศึกษาพยัญชนะควบกล้าในตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช กล่าวไว้ว่าจารึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพยัญชนะควบกล้า 11 เสียง 14 รูป คือ ปร พล พร/พร กร กล กว คร/คร คว/ขว ตร มล บล พยัญชนะควบกล้าในจารึกภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แตกต่างจากภาษาพูดในปัจจุบันมากที่สุด เพราะภาษาไทยถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบันไม่มีเสียงพยัญชนะควบกล้าเหลืออยู่เลย

2. ลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปพยัญชนะควบในเอกสารโบราณอักษรไทยน้อย ผู้เขียนได้จำแนกรูปพยัญชนะควบที่ปรากฏในจารึกอักษรไทยน้อย ออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ร กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ล กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธวัช ปุณโณทก (2522) ได้กล่าวไว้ (1) กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ร พยัญชนะตัว ร. ในระยะแรก เน้นหัวชัดเจน ปลายหางไม่แน่นอนมีทั้งตัววัดขึ้นและตัวดลง (li ,V) ปรากฏว่ามีตัว ร. ห้อย ซึ่งเข้าใจว่าน่าจะเอาตัวห้อยของอักษรตัวธรรมมาใช้ ในระยะที่ 2 มีแนวโน้มไม่เน้นหัวมากนัก ปลายหางตัวดลงส่วนใหญ่ (i) ตัวห้อยหางยาวมากขึ้น โดยเฉพาะในเอกสารใบจุ่ม ในระยะที่ 3 คงรูปเช่นเดียวกับระยะที่ 2 ต่างกันไปบ้างตามลายมือ ตัวห้อยในเอกสารใบจุ่มคงใช้เหมือนเดิม แต่ในเอกสารใบลานบางแห่งใช้รูป (2) กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ล พยัญชนะตัว ล. ในระยะแรกไม่ค่อยเน้นหัว ทางส่วนใหญ่ตัววัดปลายขึ้นเล็กน้อย เส้นด้านล่างหัก ระยะที่ 2 ในศิลาจารึกคงรูปเช่นเดิม แต่ในเอกสารใบจุ่ม จ. 2 – 3 หัวกลับเข้า ในระยะนี้ปรากฏตัวห้อย ระยะที่ 3 เป็นรูปเหมือนเอกสารใบจุ่ม จ. 2-3 ขมวดหัวชัดเจน เส้นโค้งด้านบนตัวดกลับมา หัวหงายขึ้นจึงมีรูปแบบต่างไปจากระยะแรกโดยสิ้นเชิง และ (3) กลุ่มพยัญชนะควบอักษร ว พยัญชนะ ว. ในระยะแรกตัวกว้างใหญ่ หัวโค้งไม่ขมวดกลม ปลายหางมีทั้งขึ้นและลง ระยะที่ 2 ตัวแคบลง หัวขมวดกลม หางตัวดกลับ ในระยะที่ 3 คงรูปแบบระยะที่ 2 ปลายหางตัวดกลับ

เอกสารอ้างอิง

- กนกวลี ชูชัยยะ และกฤษฎา บุญยสมิต. (2549). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- กรมศิลปากร. (2529). **จารึกในประเทศไทย เล่ม 5**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2548). **คู่มือปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารโบราณ**. กรุงเทพฯ : สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กรรณานุช ณ กลาง. (2531). **พยัญชนะควบกล้าในตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กรรณิการ์ วิมลเกษม. (2534). **ภาษาถิ่นเหนือ**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- จกกล ชาญประเสริฐ. (2544). การเปลี่ยนแปลงทางเสียงของคำและการสร้างคำในรามเกียรติ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- จินดา งามสุทธิ. (2524). ภาษาศาสตร์ภาษาไทย. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ดุขฎิพร ชำนิโรคนานต์. (2526). ภาษาศาสตร์เชิงประวัติและภาษาไทยเปรียบเทียบ. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นงคินุช ไพบูลย์. (2552). พจนานุกรมอักษรธรรมอีสาน. การศึกษาอิสระปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาการคอมพิวเตอร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- น้ำทิพย์ กิงคารวัฒน์. (2541). การเปลี่ยนแปลงของภาษา ภาษาอังกฤษผ่านกาลเวลา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชู ภูศรี. (2558). อักษรไทยน้อย : การศึกษาพัฒนาการและพลวัต. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎี บัณฑิตสาขาโทศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ประเสริฐ ผนนคร. (2549). อักษร ภาษา จารึก วรรณกรรม. กรุงเทพฯ : มติชน.
- ธนานันท์ ตรงดี. (2554). ไวยากรณ์ภาษาไทยถิ่นอีสาน ใน โครงการไวยากรณ์ไทยฉบับครอบคลุมภาษาย่อย. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ธวัช ปุณโณทก. (2522). อักษรไทยน้อย : การศึกษาในด้านอักษรวิทยา. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ธวัช ปุณโณทก. (2530). ศิลাজารึกอีสานสมัยไทย - ลาว : ศึกษาทางด้านอักษรวิธีและประวัติศาสตร์อีสาน. กรุงเทพฯ : คุณพินอักษรกิจ.
- ธวัช ปุณโณทก. (2534). ภาษาถิ่น Dialects. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธวัช ปุณโณทก. (2540). อักษรโบราณอีสาน อักษรวิทยาอักษรตัวธรรมและไทยน้อย. กรุงเทพฯ : สยามเพรส แมเนจเม้นท์.
- ธวัช ปุณโณทก. (2553). วิวัฒนาการภาษาไทยและอักษรไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธัญญรัตน์ ปาณะกุล. (2555). ภาษาศาสตร์ภาคประวัติเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พจณี ศิริอักษรสาสน์. (2536). ที่มาและวิวัฒนาการของคำสองพยางค์ที่ขึ้นต้นด้วย กระ- และ กะ- ในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจณี ศิริอักษรสาสน์. (2545). ภาษาถิ่นของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พุทธชาติ ธัญญยานนท์. (2536). การเกิดความต่างด้านความสั้นยาวของสระกลางและสระต่ำในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พระมหาสุเทพ พรหมเลิศ. (2542). **คำยืมในจารึกไทยอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตร มหาบัณฑิต สาขาจารึกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ภาณุพันธุ์ สยงกุล. (2548). **คำไวยากรณ์ในจารึกอีสานระหว่างพุทธศักราช 1957 ถึง 2466**. การศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มนัส สุขสาย. (2537). **ตำราเรียนอักษรโบราณอีสาน**. อุบลราชธานี : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- รัตนา จันทร์เทาว์. (2555). **คำซ้อนและคำสองพยางค์ภาษาไทย : การสืบหาความหมายในภาษาลาว**. รายงานวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น : อัดสำเนา.
- วิภาวรรณ อยู่เย็น. (2551). **วิวัฒนาการการใช้รูปวรรณยุกต์ตรีและจัตวาในภาษาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วีไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2521). **ภาษาและภาษาศาสตร์**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วีไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2526). **ภาษาศาสตร์เชิงประวัติ : วิวัฒนาการภาษาไทยและภาษาอังกฤษ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรีจรงค์ บุญเจือ. (2543). **นิรุกติศาสตร์**. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศุภย์มานุษยวิทยาสิริธร. (ม.ป.ป.). **ฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย**. สามารถเข้าถึงได้ที่ <http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/>, สืบค้นวันที่ 7 เมษายน 2557.
- สมชาย ลำดวน. (2554). **พัฒนาการด้านรูปลักษณ์อักษรและอักษรวิธีในศิลาจารึกภาคอีสาน ประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สมทรง บุรุษพัฒน์. (2543). **ภูมิศาสตร์ภาษาถิ่น**. กรุงเทพฯ : เอกพิมพ์ไทจำกัด.
- สมัย วรรณอุดร. (ม.ป.ป.). **แบบเรียนอักษรไทยน้อย**. มหาสารคาม : โครงการอนุรักษ์โบราณ ภาควิชาตะวันออกเฉียงเหนือ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุรีย์รัตน์ เมธสุทธิ. (2544). **การเปลี่ยนแปลงของคำที่มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรนำ**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุชนี สุขตระกูล. (2526). **วิธีวิเคราะห์และเปรียบเทียบภาษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวัฒนา เลี่ยมประวัติ. (2545). **เสียงและระบบเสียงภาษาไทย**. นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เสนีย์ วิลาวรรณ. (2532). **ภาษาจารึก**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อดุลย์ ตะพัง. (2543). **ภาษาและอักษรอีสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2532). **ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อนุমানราชธน, พระยา. (2532). **นิรุกติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

- อภิขญา แก้วอุทัย. (2551). การศึกษาการแปรเสียง (mr) และ (ml) ในภาษาไทยถิ่นสงขลาตามปัจจัยทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2548). ภาษาในสังคมไทย : ความหลากหลาย การเปลี่ยนแปลง และการพัฒนา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อิงอร สุพันธุ์วณิช. (2550). วิวัฒนาการอักษรและอักษรวิธีไทย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัครา บุญทิพย์. (2535). ภาษาถิ่นใต้. กรุงเทพฯ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางเขน.
- Brown, J. Marvin. *From Ancient Thai to Modern Dialects.* (Bangkok : White Lotus Co, Ltd, 2528.) ,pp. 82 – 254
- Brown, J. Marvin. *From Ancient Thai to Modern Dialects.* Bangkok : White Lotus, 1985.
- Li, Fang Kuei. “Classification by Vocabulary : Tai Dialects”. *Anthropological linguistics* 1.2 (1959) : 15 – 21.
- Li, Fang Kuei. *A Handbook of Comparative Tai.* Hawaii : University Press of Hawaii, 1977.